

HAVACILIK EMNİYETİ ve HAVACILIK GÜVENLİĞİ KAVRAMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ ve FARKLARIN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Yrd. Doç. Dr. Ender GEREDE

*Anadolu Üniversitesi
Sivil Havacılık Yüksekokulu*

Sivil havacılık sisteminin en temel amacı hava taşımacılığındaki risklerin en aza indirilmesidir. Bu amaca ulaşmak için yürütülen faaliyetler İngilizce alanyazında “aviation safety” adı verilen kavram kapsamına girmektedir. Bu kavram ile benzer amaç taşıyan ancak bazı farklılıkları olan diğer bir kavram ise İngilizce alanyazında “aviation security” adı verilen kavramdır. İngilizce dili bu farklı iki kavram için farklı iki kelime kullanan nadir dillerden birisidir. Türkçe’de ise her ikisi için de aynı anlamda “emniyet” ve “güvenlik” kelimeleri kullanılmaktadır. Bu durum böylesine önemli bir konuda ciddi bir kavram kargaşası yaratmaktadır.

Bu çalışma sözü edilen kavram kargaşasının ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Çalışmada İngilizce’deki “safety” ve “security” kelimelerinin anlamları araştırılmakta, İngilizce ve Türkçe Havacılık Terminolojilerindeki “aviation safety-havacılık emniyeti” ve “aviation security-havacılık güvenliği” adı verilen kavramlar incelenerek aralarındaki ilişki ve farklar ortaya konulmakta, Türk Sivil Havacılık Sektöründe çalışanların bu konudaki görüşleri alınmakta ve Türkçe Havacılık Terminolojisindeki kullanımları için öneriler getirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sivil Havacılık Yönetimi, Havacılık Emniyeti, Havacılık Güvenliği.

A SURVEY to DETERMINE the RELATIONSHIP and DIFFERENCES BETWEEN the AVIATION SAFETY and AVIATION SECURITY CONCEPTS.

The main goal of civil aviation system is to reduce the risks in air transportation to a minimum level. The activities performed to attain this goal take place in a concept named “aviation safety” in literature in English. Another concept that has same goal with “aviation safety” but has some different features is “Aviation Security”. English language is one of the rare languages that uses two different words for these two concepts. On the other hand it is used the words “emniyet” and “güvenlik” for both of these in Turkish Language. This situation causes a significant confusion in such an important subject.

This study is for eliminating the confusion mentioned above. First of all, the meanings of the words “safety” and “security” in English are investigated in this study. Then the relationship and differences between these two different concepts are introduced by examining the “aviation safety” and “aviation security”. Following this examination the thoughts of Turkish Civil Aviation Employees on this subject are captured. Finally some suggestions are introduced for the use of these concepts in Turkish Aviation Terminology.

Key Words: Civil Aviation Management, Aviation Safety, Aviation Security.

GİRİŞ

Sivil havacılık sistemleri ülkelerin ekonomik ve sosyo-kültürel alanlardaki gelişimi üzerinde oldukça önemli bir rol oynar. Bunun en önemli nedeni sivil havacılık sisteminin merkezinde bulunan ve en önemli alt sistem konumunda olan hava taşımacılığının sağladığı vazgeçilmez faydalardır. Hava taşımacılığının sağladığı en temel fayda, yer değiştirmeyi diğer taşımacılık seçeneklerine göre daha düşük kaza ve ölüm oranlarında ve çok daha hızlı bir biçimde olanaklı kılmasıdır (O'Connor, 1995, s.14 ; Button ve Taylor 2000, s.209 ; T. Wells 1999, s.25-29 ; Gerede 2002, s. 18-19 ; Gerede 2003, s.19-20 ; Oum ve Yu 1998, s.1).

Yukarıda sözü edilen faydaların elde edilebilmesi için etkin bir sivil havacılık sistemine ihtiyaç vardır. Etkinliğin en önemli göstergelerinden birisi ise kaza ve ölüm oranları ve bunlara sebep olabilecek durumların azlığıdır. Bu nedenle, kaza ve ölüm oranlarını azaltmak, bunlara neden olan durumları ortadan kaldırmak sivil havacılık sistemlerinin ve bunların alt sistemlerinin en temel amacıdır (GAIN 2002, s.30).

Türkiye’de sivil havacılık faaliyetleri Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün sayesinde daha Cumhuriyetin ilk yıllarında başlamıştır. “İstikbal Göklerdedir” düşüncesi ile harekete geçen Türk Sivil Havacılık Sistemi Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşadığı hızlı gelişmeleri maalesef günümüze kadar sürdürememiştir. O yıllarda pek çok ülkeden daha iyi bir konumda olan Türk Sivil Havacılık Sistemi günümüzde bu ülkelerin gerisinde kalmıştır (Gerede 2003, s.20).

Türk Sivil Havacılık Sistemi 14.10.1983 tarihinde kabul edilen 2920 sayılı Sivil Havacılık Kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte yeniden gelişmeye başlamıştır. 2920 Sayılı Kanun sivil havacılık faaliyetlerini özel sektöre açmış, bu sayede özellikle havayolu taşımacılığında büyük gelişmeler olmuştur. Örneğin havayolu trafiği 15 yıl içinde %600 oranında artmıştır (DPT 2001, s.128). Bu gelişmeler doğal olarak diğer sivil havacılık faaliyetlerine de yansımıştır.

Türkiye’deki Sivil Havacılık Yönetimi alanındaki bilimsel çalışmalar ise yukarıda açıklanan gelişmelere paralel olarak 1990’lı yıllarda başlamıştır. Bu çalışmalar gelişmiş ülkelerdeki çalışmalara göre oldukça yeni sayılır. Bu nedenle, sivil havacılık yönetiminde yeterli Türkçe alanyazının oluştuğunu söylemek mümkün değildir. Diğer yandan, sivil havacılık yönetiminde yabancı alanyazın dili genellikle İngilizce’dir. Bu durum bazı havacılık kavramlarının İngilizce’den tercüme edilmesinde ve Türkçe olarak ifade edilmesinde sorunlar yaratmaktadır.

Bu kapsamda yaşanan önemli kargaşalardan birisi de “emniyet” ve “güvenlik” kavramları ile ilgilidir. İngilizce’de farklı kavramlar için kullanılan “safety-

emniyet” ile “security-güvenlik” kelimeleri Türkçe kullanımda önemli bir kavram kargaşası yaratmaktadır. Bunun nedeni Türkçe bir kelime olan “güvenlik” kelimesinin Arapça kökenli olan “emniyet” kelimesi yerine kullanılmasıdır. Buna karşın Türk Sivil Havacılık Sisteminde, yerleşmiş olduğu şekli ile “emniyet” kelimesinin işaret ettiği kavram ile “güvenlik” kelimesinin işaret ettiği kavramlar birbirinden farklıdır.

Söz konusu kargaşa basında, akademisyenler arasında, hatta temel amacı sivil havacılık sisteminde emniyeti (safety) sağlamak olan düzenleyici kuruluş Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü’nün düzenlemelerinde bile görülmektedir.

Bu kapsamda 2920 Sayılı Sivil Havacılık Kanununda da çeşitli çelişkiler tespit edilmiştir. Örneğin bu Kanunun 7, 11, 12, 15, 27, 32, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 91, 92, 93, 94, 98, 100, ve 104. Maddelerinde “safety” kavramı için güvenlik kelimesi kullanılırken 7, 42, 47 ve 101. Maddelerinde hem “emniyet” hem de “güvenlik” kelimesi kullanılmaktadır. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü’nün yönetmeliklerinde genellikle “güvenlik” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, aynı kavram için her iki kelimenin de kullanıldığı olmuştur. Örneğin, Ticari Hava Taşıma İşletmeleri Yönetmeliği’nin (SHY 6A) tanımlara yer veren 3. Maddesinde İngilizce’de “emergency” kavramı Türkçe olarak tehlike kelimesi ile anlatılmış ve tanımı aşağıdaki gibi yapılmıştır:

“Tehlike” (Emergency) terimi; uçuş halindeki bir hava aracında uçuş güvenliğine etki edebilecek herhangi bir durumu ifade eder”.

Aynı kavram Genel Uçak İşletme Yönetmeliği’nin (SHY 6B) i bendinde ise aşağıdaki gibi verilmiştir:

“Tehlike” (Emercensi) deyimini, uçuş halindeki bir hava aracında uçuş emniyetine etki edebilecek herhangi bir durumu ifade eder.

Bu tanımlar incelendiğinde “safety” kavramının SHY 6A yönetmeliğinde “güvenlik” kelimesi ile SHY 6B’de ise “emniyet” kelimesi ile anlatıldığı görülmektedir.

Diğer yandan, yabancı alan yazın incelendiğinde diğer yabancı dillerde de emniyet (safety) ve güvenlik (security) kavramlarına ilişkin benzer bir kargaşanın yaşandığı anlaşılmaktadır. Uluslararası Hava Trafik Kontrolör Dernekleri Federasyonu’nda İnsan Faktörleri Uzmanı olarak çalışan Bert Ruitenber bir makalesinde bu konuya yer vermektedir. Ruitenber’e göre, İngilizce söz konusu iki kavram için farklı iki kelimenin kullanıldığı tek dildir (Ruitenber, 2002, s.11).

“İngilizce’nin *safety* ve *security* kavramları için gerçekten farklı kelimelere sahip olduğunu bildiğim tek dil olması ilginçtir...” İngilizce’de olduğu gibi, bu iki farklı kavram için farklı kelimeler kullanılması oldukça uygundur çünkü **her ikisinin altında yatan kavramlar taban tabana zıt olan kavramlardır.**”

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (International Atomic Energy Agency-IAEA) bir çalışmasında da benzer kavram kargaşasına işaret edilmektedir. Emniyet, havacılık alanında olduğu gibi, atom enerjisi üretimi alanında oldukça önemli bir kavramdır. Ajans bu kapsamda 2000 yılında "IAEA Emniyet Sözlüğü: Nükleer, Radyasyon, Radyoaktif Atıklar ve Atık Taşımacılığı Emniyetinde Kullanılan Terminoloji" (IAEA Safety Glossary Terminology Used in Nuclear, Radiation, Radioactive Waste and Transport Safety) adı ile bir sözlük yayınlamıştır. Bu sözlüğün 121. sayfasında "security-güvenlik" kavramı açıklanırken kullanıcılar aşağıda açıklandığı şekli ile uyarılmaktadırlar (International Atomic Energy Agency, 2003).

Ajansın "safety" ve "security" kullanımlarına dikkat ediniz. Bu uyarının, özellikle pek çok dilde her iki kavram için aynı sözcüğün kullanıldığı göz önünde tutularak, unutulmaması gerekir.

Yabancı kelimeler yerine Türkçe kelimeler bulunması ve kullanımlarının teşvik edilmesi akademisyenlerin en önemli işlevlerinden birisidir. Fakat böylesine önemli olan bir konuda mevcut kavram kargaşalarının önlenmesinin de bir o kadar önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, özellikle son yıllarda artan bu kargaşanın incelenmesi önemli bir araştırma problemi olarak ortaya çıkmaktadır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI ve YÖNTEMİ

Bu çalışmanın, araştırma probleminin temelini oluşturan yukarıdaki açıklamalar ışığı altında, belirlenen amaçları aşağıda sıralanmaktadır:

-Havacılık terminolojisindeki "safety" (emniyet) ve "security" (güvenlik) kavramları arasındaki ilişki ve farkların belirlenmesi ve hangisinin diğerine bağımlı olduğunun araştırılarak hangisinin diğerini kapsadığının belirlenmesi,

-Türk Sivil Havacılık Sistemi çalışanlarının iki kavram arasındaki farklılıklara yönelik neler düşündüklerinin tespit edilmesi,

-Havacılık terminolojisindeki "safety" (emniyet) ve "security" (güvenlik) kavramlarının Türkçe kullanımda nasıl ifade edilebileceği konusunda öneri getirilmesidir.

Havacılık terminolojisindeki "safety" ve "security" kavramları arasındaki ilişki ve farkların belirlenmesinde konu ile ilgili sözlük ve belgelerin taranması temel yöntem olarak benimsenmiştir. Türkçe'ye Osmanlı İmparatorluğu zamanında Arapça'dan giren "emniyet" kelimesinin anlamı araştırılırken mümkün olduğunca geçmiş yıllarda basılmış Osmanlıca sözlüklerden yararlanılmıştır. Ayrıca bu konu havacılık emniyeti konusunda dünya genelinden pek çok kişinin üyesi olduğu CRM-DEVEL e-posta grubunda tartışılmış ve

konunun uzmanlarından e-posta yolu daha ayrıntılı bilgi alınmaya çalışılmıştır.

Türk Sivil Havacılık Sistemi çalışanlarının sözü edilen iki kavram arasındaki fark, açıklanan araştırma probleminin dayanağı ve "safety-security" kavramlarına karşılık olarak hangi Türkçe kelimelerinin kullanılacağı ile ilgili görüşlerinin neler olduğunu anlayabilmek amacıyla anket şeklinde bir veri toplama aracı geliştirilmiştir. Buradan elde edilen sonuçlar betimsel olarak değerlendirilmiştir.

Sözü edilen araştırmanın ana kütesi Türk Sivil Havacılık Sistemi'nde hava taşımacılığı faaliyetlerinin emniyetli bir biçimde yürütülmesini süreçler açısından doğrudan etkileyen faaliyet alanlarında çalışan personel oluşturmaktadır. Tespit edilen bu faaliyet alanları; pilotaj¹, dispeçerlik, hava aracı bakımı, hava seyrüsefer ve hava trafik kontrolü ve yer hizmetleridir. Ana küteden tabakalı ve tesadüfi örnekleme yöntemi ile örneklem alınmıştır. Toplam 726 adet anket Türk Hava Yolları, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, MNG Havayolları, Onur Havayolları, SunExpress Havayolları, Pegasus Havayolları, Inter Havayolları, Anadolu Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu'nun ilgili birimlerine gönderilmiş ve toplam 318 adet anket geri alınmıştır. Anketlerin geri dönüş oranı %43 olmuştur. Bunlardan 17 adedi ise doldurulma hataları ve eksiklikler nedeniyle iptal edilerek değerlendirilmeye alınmamıştır.

Veri toplama aracı olarak kullanılan anket geliştirilirken Anadolu Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu'nun araştırma kapsamına giren faaliyet alanlarında çalışan personelden bazıları ile yüz yüze görüşmeler yapılmış, önerileri alınmış ve hazırlanan anket test edilmiştir. Teste katılan personel asıl anketin uygulaması kapsamına alınmamıştır. Bu araştırmalardan sonra "nominal ölçekli" ve 3 seçenekten oluşan bir anket geliştirilmiştir.

Veri toplama aracında toplam 15 soru yer almaktadır. Bunun ilk 10 sorusu sivil havacılık faaliyet alanlarında çalışanların "emniyet-güvenlik" kavramlarına ilişkin görüşlerini almaya yöneliktir. 11-15 arasındaki sorular ise katılanların çalıştıkları alan, yaş, eğitim durumu ve sektördeki toplam çalışma zamanına yöneliktir.

Anketlerin sözü edilen kurumlarda uygulanabilmesi için "Kalite-Güvence" bölümleri ile iletişime geçilmiş, nasıl uygulanacağı açıklanmış ve uygulamada onların yardımı alınmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde İngilizce'de "safety" kelimesinin işaret ettiği kavram için "emniyet", "security" kelimesinin işaret ettiği kavram için

¹ Pilotaj faaliyet alanına, pilotların yanı sıra, uçuş ekibi içinde görülmeleri nedeniyle kabin görevlileri de dahil edilmiştir.

“güvenlik” kelimeleri kullanılacak ve neden bu şekilde kullanılmasının uygun olacağı sonuç ve öneriler bölümünde açıklanacaktır.

2. EMNİYET ve GÜVENLİK KAVRAMLARI

2.1. İngilizce’de “Safety” ve “Security”

İngilizce “safety” kelimesinin anlamı İngilizce-İngilizce Merriam Webster sözlüğünde *yaralanmaya, zarara ya da ölüme sebep olabilecek durumlardan muaf olma hali* olarak verilmektedir (Merriam Webster, 2003). Aynı kelime yine İngilizce-İngilizce olan Webster’s 1828 sözlüğünde; *tehlikeden uzak, tehlikesizlik, yaralanma, zarar ya da ölümden muafiyet* olarak tanımlanmaktadır (Webster’s 1828, 2003) İngilizce-İngilizce The American Heritage sözlüğünde “safety”; *tehlikeden, riskten ya da yaralanmadan muaf olma hali* olarak tarif edilmektedir. “Safety”nin bu sözlükteki diğer bir anlamı *kazaları önleyen aygıt* olarak verilmektedir (The American Heritage, 2003).

İngilizce “safety” kelimesi için yapılan bu tanımlarda ortak olan nokta; yaralanmaya, ölüme ya da zarara yol açabilecek her türlü tehlikeden ve riskten muaf olma durumudur.

İngilizce “security” kelimesi Latince “*securus-securitas*” kelimelerinden gelmektedir (The American Heritage, 2003). Latince-Türkçe sözlükte “securus” kelimesinin anlamı; *sıkıntısız, kaygısız, endişesiz, keyfi yerinde* olarak verilmektedir (Kabağağaç ve Alova, 1995).

İngilizce-İngilizce The American Heritage sözlüğünde “security” kelimesi *riskten, tehlikeden muaf olma hali* olarak tarif edilmektedir. “Security”nin bu sözlükteki diğer bir anlamı *şüphede, endişe ya da korkudan muaf olma hali* olarak verilmektedir. “Security” kelimesinin yine bu sözlükteki dikkat çeken diğer bir anlamı *emniyeti (safety) sağlayan şey* olmasıdır. Burada sözü edilen emniyeti sağlayacak şeyler; *özel koruma görevlileri ve koruma örgütleri, sabotaj, saldırı ve casusluk gibi olayları engellemek için devletler tarafından alınan önlemler ve hırsızlık gibi suçların önlenmesine karşı alınan tedbir ve eylemlerdir* (The American Heritage, 2003). Diğer yandan, Cambridge International Dictionary of English sözlüğü “security” kelimesinin anlamını farklı olarak; *bir kişinin, binanın ya da örgütün suçlara karşı, bir ülkenin ise yabancı ülkelerin saldırılarına karşı korunması* olarak vermektedir (Cambridge University, 1995).

Yukarıda verilen açıklamalar incelendiğinde, “security” kelimesinin “safety” kelimesinin anlamlarından farklı olarak dikkat çeken noktası şüphede, endişe ve korkudan uzak olma halidir. “Security” kelimesinin söz konusu anlamları “safety” kelimesinin anlamlarında yer bulmamaktadır. Bu nedenle,

aralarındaki temel farklardan birisinin bu noktada olduğu söylenebilir. Bu anlam ile ilgili olarak; iş ile ilgili kaygı verecek, endişe yaratacak durumların engellenmiş olması anlamında “iş güvencesi” (job security) (Cambridge University 1995, 1282) ve yine sağlık ve yaşlılık ile ilgili kaygı verecek, endişe yaratacak durumları engelleyen bir takım önlemler anlamında “sosyal güvenlik” (social security) (Cambridge University 1995, 1370) kullanımlarını örnek olarak vermek mümkündür.

Her iki kelime arasındaki diğer temel bir fark ise “security” kelimesinin; sabotaj, saldırı ve çeşitli suç eylemleri gibi kasıtlı olarak ortaya çıkarılan tehlikelerden korunmak ile ilgili faaliyetlere işaret etmesidir. Başka bir deyişle, “security” kelimesinin işaret ettiği eylemlerin temel amacı insanları ve eşyaları; kendilerine zarar verecek, yaralayacak ya da ölmelerine neden olacak bilinçli olarak yaratılmış tehlikelerden korumaktır. Böylece insanların ve eşyaların emniyetleri sağlanmış olacaktır. Diğer yandan “safety” kelimesi ise, tehlikesiz ve risksiz bir duruma, bir son hale işaret etmektedir.

2.2. Türkçe’de Emniyet ve Güvenlik

İngilizce’deki “safety” ve “security” kelimeleri için Türkçe’de “emniyet” ve “güvenlik” sözcüklerinin kullanıldığı görülmektedir. Emniyet “emn” kökünden gelen Arapça bir sözcüktür (Türk Dil Kurumu 1998, s.708. ; Devellioğlu 2001, s.219). Eski yazılı bir sözlükte Arapça “emn” sözcüğü *korkusuzluk ve eminlik* olarak verilmektedir (Muallim Naci, s.119). Ferit Devellioğlu’nu Osmanlıca-Türkçe sözlüğünde “emn”; *eminlik, korkusuzluk, rahatlık* şeklinde tarif edilmektedir. Aynı sözlükte “emniyyet” kelimesi ise; yine *eminlik, korkusuzluk, inanma, güvenme ve polis teşkilatı* olarak verilmektedir (Devellioğlu 2001, s.219).

Muallim Naci’ye ait olan diğer bir sözlükte “emn” sözcüğü; *korkusuzluk, eminlik* olarak “emniyyet” sözcüğü ise; *eminlik, korkusuzluk, güvenme ve itimat* olarak tarif edilmektedir (1317, s.168). Ali Seydi’ye ait diğer bir sözlükte “emniyyet” benzer bir biçimde açıklanmaktadır (1330, s.65). Sözlüklerin tarihlerine ve açıklamalara bakıldığında **“emniyet” kelimesinin uzun yıllar öncesinde Türkçe’ye girmiş olduğu anlaşılmaktadır.**

Osmanlıca-Türkçe diğer bir sözlükte emniyet kelimesinin Türkçe karşılığı olarak **“tehlikesizlik”** açıklamasına da yer verilmektedir (Yeğin, Badıllı, İsmail ve Çalım 1981, s.459). Bu açıklama İngilizce’deki “safety” kelimesinin açıklamasına daha yakın görünmektedir. Yine Arapça bir kelime olan “tehlike” kelimesinin anlamı TDK Sözlüğünde **“büyük zarar veya yok olmaya yol açabilecek durum, gerçekleşme ihtimali bulunan fakat istenmeyen durum”**

olarak verilmektedir (Türk Dil Kurumu 1998, s.2168). İstenmeyen bir durumun gerçekleşme olasılığı ise aslında “**risk**” kavramına işaret etmektedir. Gerçekleşme olasılığı olan fakat istenmeyen bir durumdan uzak olunması, başka bir deyişle tehlikesizlik ise “**emniyet**” kavramına işaret etmektedir.

Diğer yandan, Sir James W. Redhouse’un 1890 yılında yayımlanan Türkçe-İngilizce Sözlüğünde Türkçe bölümündeki “emniyet” kelimesinin İngilizce karşılığı “*safety*” olarak verilmiş ve açıklamada “*security*” kelimesi **kullanılmamıştır** (1890, s.202).

Emniyet kelimesi, tehlikesizlik anlamında kullanıldığında, büyük zarar veya yok olmaya yol açabilecek ya da gerçekleşme ihtimali bulunan fakat istenmeyen durumlardan muaf olma hali olarak açıklanabilir. Bu açıklama İngilizce “*safety*” kelimesinin anlamı ile örtüşmektedir.

Ulaşılan sözlüklerdeki açıklamalar tam olarak göstermese de, Osmanlıca da “*emn*” kökünden gelen “*emniyet*” kelimesinin daha çok “*safety*” kelimesinin karşılığı olduğu düşünülmektedir. Çünkü Osmanlıca’da “*security*” kelimesinin karşılığı olarak daha çok Farsça bir kelime olan “*asayiş*” kelimesinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlıca-Türkçe Sözlükte “*asayiş*” kelimesinin anlamı *sükun, sulh, nizam, kanuna uygunluk, korkusuzluk ve emniyet* olarak açıklanmaktadır (Yeğin ve diğerleri 1981, s.118). Farsça-Türkçe bir sözlükte “*asayiş*” kelimesinin anlamı *huzur, rahatlık* olarak verilmektedir (Olgun ve Draşan 1984, s.6). Bu anlamlardaki ağırlıklı nokta, kanunlara uyulması sayesinde, insanların suçlardan korunarak huzur içinde yaşamalarıdır. Bu açıklamanın İngilizce’deki “*security*” kelimesine işaret ettiğini söylemek mümkündür.

Emniyet kelimesinin Türkçe karşılığı Türk Dil Kurumu’nun (TDK) sözlüklerinde de araştırılmıştır. TDK’nın 1959 basımı sözlüğünde emniyet kelimesinin anlamı *güvenlik, inanma, güven ve polis işleri* olarak verilmektedir (1959, s.256). Aynı sözlüğün 1998 basımında, sözü edilen açıklamalara *güvenlik işlerinin yürütüldüğü yer* açıklaması eklenmiştir (Türk Dil Kurumu 1998, s.708).

Türkçe bir kelime olan güvenlik kelimesi TDK’nın 1998 basımı sözlüğünde *toplum yaşamında kanuni düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu* olarak verilmektedir (1998, s.915). **Bu açıklamada da görüldüğü gibi, güvenlik kelimesinin daha çok “*security*” kelimesine benzer anlamları çağrıştırdığı düşünülmektedir.**

3.HAVACILIK TERMİNOLOJİSİNDE EMNİYET ve GÜVENLİK KAVRAMLARI

Emniyet ve güvenlik kavramlarının havacılık terminolojisindeki yerini açıklamadan önce havacılık ile

ilgili bazı temel kavramların açıklanmasında fayda görülmektedir.

Havacılık, havadan hafif ya da ağır hava araçlarının gökyüzünde uçuşu ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olan faaliyetler bütünüdür. Havacılık; üretim ve bakım, eğitim, hava taşımacılığı, hava trafik kontrol, seyrüsefer ve gözetim, havaalanı yapım ve işletim, havaalanı yer hizmetleri, meteoroloji ve iletişim gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Sözü edilen havacılık faaliyetlerinin en önemlisi olan **hava taşımacılığı** havacılığın odak noktasıdır. Hava taşımacılığı ise; insanların, kargonun ve postanın yer faydası sağlayacak bir biçimde ve bir hava aracı ile havadan yer değiştirmesi olarak tanımlamak mümkündür (Gerede 2002, s.6).

Emniyet ve güvenlik kavramları arasındaki ilişkinin ortaya konulabilmesi için sivil havacılık sektörünün sistem yaklaşımı ile incelenmesinde fayda vardır. Havacılık sistemi; insan, bilgi ve para gibi girdileri alır, onları ilgili havacılık faaliyetleri kapsamında süreçler ve havacılık faaliyetlerine ilişkin mamul, bilgi ve hizmet üretir. Havacılık sisteminin de, her sistem gibi, alt sistemleri vardır ve bu alt sistemler birbirleri ile etkileşim halindedir. Birisinin çıktısı bir diğerinin girdisi olabilir. Hava taşımacılığı havacılık sisteminin en önemli alt sistemidir. Diğer tüm alt sistemler etkin bir hava taşımacılığı hizmetinin sağlanması için uğraş verirler.

Gerek sivil havacılık sisteminin gerekse onun tüm alt sistemlerinin en temel ve ortak amacı ise hava taşımacılığı faaliyetlerinin tehlikesiz bir biçimde yapılmasıdır. Aksi durumda etkin bir hava taşımacılığında söz edilemez ve hava taşımacılığının sağladığı faydalar elde edilemez.

3.1. Emniyet Kavramı

Havacılık emniyeti ile ilgili en önemli kavram “*risk*” kavramıdır. En genel şekli ile risk; belirli bir zaman dilimi içinde istenmeyen, olumsuz ya da tehlikeli bir durum ile karşılaşma olasılığı olarak tanımlanır (Janic 2000, s.43). İnsanoğlunun içinde bulunduğu tüm faaliyetlerde belirli bir miktarda tehlikeler ile karşılaşma olasılığı, ya da başka bir deyişle risk vardır. Bu nedenle sadece hava taşımacılığı faaliyetlerinde değil, herhangi bir taşımacılık seçeneğine konu olmuş herhangi bir insan belirli bir miktarda riske maruz kalır. **Riskin sıfır olması mümkün değildir** (GAIN 2002, s. 46).

Daha önce de açıklandığı gibi, emniyet (*safety*) kelimesi tehlikeden muaf olma ya da başka bir deyişle büyük zarara veya yok olmaya yol açabilecek ya da gerçekleşme olasılığı bulunan fakat istenmeyen durumlardan muaf olma hali anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle emniyet, riskten arındırılmış bir duruma işaret etmekte ve riskin tersi (Quilty, 2002)

olarak düşünlmektedir. Riski tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmadığına göre, havacılık faaliyetlerinde mutlak emniyeti elde etmek de mümkün değildir.

Bu durumda havacılık terminolojisi açısından yeni bir emniyet (safety) tanımına ihtiyaç vardır. **Buna göre havacılık emniyeti (aviation safety), tüm havacılık faaliyetlerinin; gerçek hayat şartlarında, bilinen tüm risk faktörlerinin ortaya konulduğu ve kaçınıldığı kabul edilebilir risk seviyesinde gerçekleşmesidir** (Wood 1997, s.28; The EXTRA Project 2001, s.7). Sözü edilen risk; doğrudan ya da dolaylı olarak havacılık faaliyetleri kapsamına giren insanların, hava araçlarının, ilgili donanımın ve altyapının kazaya uğrayarak ya da başka bir şekilde zarar görme olasılığıdır. Havacılık emniyetinin sağlanabilmesi için ilgili tüm faaliyet alanlarında, süreçlerde ve sistem unsurlarında ortaya çıkması muhtemel risk faktörleri belirlenerek en aza indirilmeye çalışılmalıdır. Havacılık alanında yaşanan gelişmeler sonucunda kabul edilebilir risk seviyesi giderek azalmakta ve havacılığın ilk yıllarında havacılık tutkunları tarafından kabul edilebilir risk seviyesi günümüzde artık kabul edilemez bulunmaktadır.

Sözü edilen riskler havacılığın farklı faaliyet alanı ve süreçlerinde ortaya çıkabilir. Örneğin; uçuş, hava aracı bakım, hava trafik kontrol, havaalanı ve havaalanı yer hizmetleri faaliyetlerinde havacılık emniyetini tehlikeye atabilecek pek çok önemli risk bulunmaktadır.

Riskleri artırarak havacılık emniyetini etkileyen faktörler ise havacılık sisteminin tüm unsurlarında aranmalıdır. Sisteme gösterilen amaçların doğruluğu, girdilerin gerekli nitelikte olup olmaması, süreçlerin ve geri bildirim mekanizmasının etkin bir biçimde işleyip işlememesi ve alt sistem çıktılarının niteliği havacılık emniyetini etkileyecektir.

Havacılık emniyetini etkileyen en önemli sistem unsuru insandır. Araştırmalar havacılık kazalarının en önemli nedeninin yapılan insan hataları olduğunu göstermektedir (Wood 1997, s.21). Gerçekte sistem her yerinde, tüm faaliyet ve süreçlerde en önemli aktör insandır. Sistemi tasarlayan, yöneten, düzenlemeleri yapan, hava araçlarını ve donanımı tasarlayıp üreten ya da hava araçlarını uçuranlar hep insanlardır. Sistemin herhangi bir yerinde ve sürecinde yapılan insan hatası havacılık emniyetini tehlikeye atabilir. Bu nedenle son yıllarda, havacılık emniyetini kıvamlı bir noktada tutabilmek için yapılan araştırma ve uygulamalar insan faktörlerine ve insan hatasının yönetilmesine odaklanmış durumdadır (Helmreich ve Merritt 2001, s. 133-200).

3.2. Güvenlik Kavramı

“Güvenlik” (security) kavramı sivil havacılık faaliyetleri konusunda en önemli uluslararası düzenleyici kuruluşlardan birisi olan Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (International Civil Aviation Organization-ICAO) tarafından geniş bir biçimde ele alınmıştır. ICAO “güvenliği” (security) “**uluslararası sivil havacılığı kanunsuz eylemlere karşı korumayı amaçlayan çeşitli önlemler ile insan ve malzeme kaynaklarının birleşimi**” olarak tanımlamaktadır (ICAO 1997, s.1).

“Güvenlik” ile ilgili diğer bir tanıma Avrupa Birliği’nin 4. Çerçeve Programı kapsamında “Taşımacılık” alanında yapılan “Safety and Security” adlı bir çalışmada yer verilmiştir. Burada “security”; insanoğlunun, taşımacılık araçlarının ve taşımacılık alt yapısının izin verilmemiş ve beklenmeyen eylemlere karşı korunması için yapılan çalışmalar olarak tanımlanmaktadır (The EXTRA Project 2001, s.7).

Güvenlik kelimesinin Türkçe ve İngilizce’deki daha önce verilen anlamlarını ve yukarıdaki açıklamaları dikkate alarak havacılık terminolojisindeki “güvenliği” şöyle tanımlamak mümkündür: **Havacılık güvenliği (aviation security); doğrudan ve dolaylı olarak havacılık faaliyetleri kapsamına giren insanların, hava araçlarının ve hava taşımacılığı altyapısının sabotaj ve terörist saldırılar gibi suç unsuru taşıyan ve bilinçli olarak yaratılmış tehlikelerden korunması ile ilgili faaliyetleri ve bunun için gerekli olan kaynakları kapsayan bir kavramdır.**

Güvenlik kavramı ile ilişkili tehlikelerin sadece havaalanlarında yaratıldığını ve doğrudan hava araçlarını hedef aldığını söylemek yanlış olur. İnsanlara bilinçli olarak zarar vermek isteyen kişiler hava araçlarının seyrüsefer yapmalarına yardımcı olan yerdeki seyrüsefer yardımcısı donanımlarının yanlış bilgi üretmelerini sağlayabilir. Benzer amaçlı bir kişi bakım faaliyetleri sırasında hava aracı üzerindeki bir parçanın kendisine yüklenen işlevi yerine getirmesini engelleyebilecek eylemler içine girebilir. Teröristler hava trafik faaliyetlerinin yürütüldüğü bölüme girerek havacılık emniyetini ortadan kaldırabilir. Ya da bu tür kişiler, 11 Eylül saldırılarında olduğu gibi, benzer bir amaçla pilotaj eğitimi alarak doğrudan hava aracını yok edebilir.

3.3. Emniyet ve Güvenlik Kavramları Arasındaki İlişki ve Farklar

Havacılık emniyeti ile havacılık güvenliği arasındaki ilişki ve farkların açık bir biçimde belirlenebilmesi için öncelikle hangi kavramın diğerini kapsadığını tespit etmek gerekmektedir.

Havacılık emniyeti, tüm havacılık faaliyetlerinin; gerçek hayat şartlarında, bilinen tüm risk faktörlerinin ortaya konulduğu ve kaçınıldığı kabul edilebilir risk seviyesinde gerçekleşmesi olduğuna göre bu riski kabul edilemez seviyelere yükselten tüm faktörler havacılık emniyetini etkileyen alt unsurlardır.

Buna göre havacılık emniyetini etkileyen faktörlerden birisi de sabotaj ve terörist faaliyetler gibi suç unsuru taşıyan, kanunsuz ve beklenmedik olaylardır. Başka bir deyişle, havacılık güvenliği havacılık emniyetini etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü havacılık güvenliğinde yaşanan bir sorun ilgili havacılık faaliyetinin kabul edilebilir risk seviyesinde gerçekleşmesine engel olacaktır.

Örneğin, siyasi istikrarın sağlanmadığı Irak'ta çok ciddi güvenlik sorunları bulunmaktadır. Burada havacılık faaliyetleri kapsamına giren insanların, hava araçlarının ve hava taşımacılığı altyapısının sabotaj ve terörist saldırılar gibi suç unsuru taşıyan ve bilinçli olarak yaratılacak risklerden uzak tutulması tam olarak mümkün görülmemektedir. Bu durumda Irak'taki sivil hava taşımacılığı faaliyetleri diğer bölgelerdeki faaliyetlere göre kabul edilebilir risk seviyelerinde gerçekleşemez. Sonuç olarak bu koşullar altında, Irak'ta hava taşımacılığı faaliyetlerinin emniyetli bir biçimde gerçekleştirilmesi günümüzde mümkün görülmemektedir.

11 Eylül saldırıları bu konudaki diğer bir örnektir. İnsanlar bu saldırılardan sonra hava taşımacılığındaki riskin arttığını düşünerek diğer ulaşım seçeneklerine yönelmişlerdir. Onlara göre hava taşımacılığındaki risk kabul edilemez seviyelere yükselmiş ve havacılık emniyeti tehlikeye girmiştir.

Daha önce de belirttiği gibi, sivil havacılık sisteminin ortak amacı doğrudan ve dolaylı olarak havacılık faaliyetleri kapsamına giren insanların, hava araçlarının ve altyapının tüm tehlike ve risklerden uzak tutulmasıdır. Bu durumda havacılık güvenliği kapsamında yürütülen tüm faaliyetler de sivil havacılık sisteminin en önemli amacı olan havacılık emniyetinin sağlanmasına yöneliktir.

Havacılık emniyetinin havacılık güvenliğini kapsayan daha geniş bir kavram olduğu Uluslararası Havacılık Teşkilatının kuruluş ve faaliyet amaçlarından da açıkça anlaşılmaktadır. Bu kuruluşun amacı uluslararası sivil havacılığın dünya genelinde **emniyetli** (safe) ve düzenli bir biçimde büyümesini sağlamaktır (ICAO 2000, s.20). ICAO bu amaçla sivil havacılık ile ilgili tüm faaliyet alanlarında çeşitli standartlar belirlemektedir. Bu standartlar Teşkilatın kuruluşunu sağlayan Uluslararası Sivil Havacılık Anlaşmasına yapılan 17 adet ekte sunulmaktadır. Türkiye'nin de imzaladığı bu uluslararası çok taraflı anlaşma gereğince ülkeler tüm sivil havacılık faaliyetlerini sözü edilen 17

adet ekteki standartlara uyarak gerçekleştirecektir. Bunlardan "GÜVENLİK-SECURITY: Uluslararası Sivil Havacılığın Kanunsuz Eylemlere Karşı Korunması" adını taşıyan ekin temel amacı da havacılık emniyetinin sağlanmasıdır.

Bu konu ile ilgili diğer bir örneği Uçuş Emniyeti Kurumu'nun (Flight Safety Foundation) 2001'de yayınladığı İşleticiler İçin Uçuş Emniyeti Elkitabı'nda bulmak mümkündür. Burada emniyeti etkileyen faktörler anlatılırken insan-çevre etkileşimine İskoçya'nın Lockerbie kasabası üzerinde havada infilak eden Pan Am havayolu işletmesine ait uçak kazası örnek olarak gösterilmektedir. Elkitabındaki konu ile ilgili açıklama aşağıda verilmektedir (GAIN 2002, s.32):

"Emniyet son olarak insan-çevre arayüzünden etkilenir. Bu arayüz sadece doğal, sosyal ya da ekonomik sınırlamalardan değil aynı zamanda uçuş ekibinin kontrolü dışında bir trajediye sebep olabilecek politik iklimden de etkilenebilir. Böylesine bir trajedinin en tanıdık örneği 1988 yılında Pan Am'ın 101 numaralı uçuşunun İskoçya'nın Lockerbie kasabası üzerinde kaybedilmesidir. Bu kaza ile ilgili sonuç raporunda da belirtildiği gibi; bakımı düzenlemelere uygun olarak yapılmış, tıbbi açıdan uygun ve gerektiği gibi lisanslandırılmış uçuş ekibi tarafından uçurulan uçuşa elverişli bir uçak uçuş sırasında bagaj bölümüne yerleştirilmiş patlayıcı bir devrenin infilak etmesi sonucunda bütünlüğünü kaybetmiştir (Birleşmiş Krallıklar Hava Kazaları Soruşturma Kolu Havaaracı Kaza Raporu 2/90). Bu kazanın sonucunda havaalanlarında ve havayolu işletmelerinde havacılık güvenliği sistemindeki gizli hatalar ortaya çıkarılmış ve düzenleme ve prosedürler söz konusu hataların sonuçlarından korunmak için tekrar tanımlanmıştır."

Bu açıklama incelendiğinde Uçuş Emniyeti Kurumu'na göre, uçuş emniyetini etkileyen faktörlerden birisinin de sabotaj olduğu anlaşılmaktadır. İngiltere Sivil Havacılık Otoritesi bu olayda ne uçak ile ilgili ne de uçuş ekibi ile ilgili herhangi bir olumsuzluğa rastlanmadığı hükmüne varmıştır. Fakat buna rağmen uçuş emniyeti tamamen ortadan kalkmıştır. Bunun nedeni havaalanındaki güvenlik alt sisteminde açıklar olması ve bagaj bölümüne yerleştirilen bombanın fark edilememesidir.

Böylece havacılık terminolojisinde emniyet ve güvenlik arasındaki ilişki ve farklardan birisi havacılık sisteminin en temel amacına ulaşılmasında ve bunu etkileyen faktörlere bakış açısında ortaya çıkmaktadır: "Havacılık emniyeti" tüm havacılık faaliyetlerinin mümkün olduğunca düşük risk seviyelerinde gerçekleşmesine işaret eden daha genel bir kavramken, "havacılık güvenliği", havacılık emniyetini etkileyen bir unsur olarak, bu amaca ulaşılabilmesi için yürütülen çabalardan birisine işaret etmektedir. **Bu nedenle, havacılık emniyetinin aslında havacılık**

güvenliğini de kapsayan daha geniş bir kavram olduğunu söylemek mümkündür.

Havacılık terminolojisinde iki kavram arasında algılanan en önemli fark ise uçuş faaliyetlerinin gerçekleştirildiği operasyonel süreçlerde ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açısı ile operasyonel seviyede oluşan riskler, ortaya çıkış biçimlerine göre, “kasıtlı” ve “kasıtsız” olarak ikiye ayrılmaktadır. Kasıtlı olarak ortaya çıkarılan riskler “güvenlik” kavramı kapsamında ele alınırken, kasıtsız olarak ortaya çıkan riskler “emniyet” kavramı kapsamında ele alınmaktadır. Bu bakış açısı ile havacılık terminolojisindeki emniyet ve güvenlik kavramları dünya genelinde birbirinden ayrılmaktadır².

Gerçekte ABD Ulaştırma Bakanlığı'nın hazırladığı Transit Sistemi Güvenlik Programı Planlama Kılavuzunda “safety” kelimesi tehlikeden muaf olma, “security” kelimesi ise kasıtlı tehlikeden muaf olma durumu olarak tanımlanmaktadır (ABD Ulaştırma Bakanlığı, 1994). Ruitenber de makalesinde “bu iki kavram birbirine taban tabana zıt olan kavramlardır” açıklamasını yaparken bu noktaya işaret etmektedir (2002, s.11):

İngilizce’de olduğu gibi, bu iki farklı kavram için farklı kelimeler kullanılması oldukça uygundur, çünkü her ikisinin altında yatan kavramlar taban tabana zıt olan kavramlardır. Bana göre “security”, insanoğlunu kasıtlı olarak yapılan ve zarar verici sonuçlar yaratacak eylemlere karşı koruma çabasıdır. Diğer yandan “safety”, insanoğlunu kasıtlı olarak yapılmayan fakat zarar verici sonuçlar yaratacak eylemlere karşı koruma çabasıdır.

Bu ayrımın temelinde, kasıtlı ve kasıtsız risklerin yönetilmesi için gerekli olan; insan kaynağı niteliklerinin, eğitimin, ilgili düzenlemelerin ve gerekli diğer kaynakların birbirlerinden farklı olması gerçeği yatmaktadır.

Diğer yandan, kasıtlı ya da kasıtsız ortaya çıkması muhtemel olan tüm bu risklerin yönetilmesi aslında hava taşımacılığı faaliyetlerinin kabul edilebilir risk seviyelerinde, başka bir deyişle emniyetli bir biçimde gerçekleşmesi amacını taşımaktadır. Buna karşın, havacılık terminolojisindeki emniyet ve güvenlik kavramları arasındaki farkın uçuş faaliyetleri ile ilgili süreçlerde hangisinin daha genel bir kavram olarak diğerini kapsadığından çok, hangisinin kasıtlı hangisinin ise kasıtsız riskleri yönetmeye yönelik kavramlar olduğu üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

² John Enders ile 07/09/2003 tarihinde mail yolu ile yapılan görüşme. Flight Safety Foundation adlı kuruluşun 1980-1994 yılları arasındaki başkanlığını yapmış olan John Enders görüşmenin yapıldığı zaman havayolu işletmeleri ve bazı emniyetle ilgili kamu kuruluşlarında danışmanlık görevini yürütmektedir.

4. TÜRK SİVİL HAVACILIK SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARI ARASINDA BİR ARAŞTIRMA

Araştırmamız sırasında elde edilen bulgular frekans dağılımı ve oran hesapları ile betimsel olarak analiz edilmiştir. Araştırmaya katılanların sivil havacılık sektöründeki çalışma alanları ve bunların sayıları Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Pilot	87	28,9
Kabin Memuru	35	11,6
Dispeçer	16	5,3
Bakım Personeli	97	32,2
Hava Trafik Kontrolörü	41	13,6
Yer Hizmetleri Görevlisi	25	8,3
Toplam	301	100,0

Veri toplama aracının 7-10 arasındaki sorularından elde edilen cevaplar araştırma problemini destekler niteliktedir. Tablo 2’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanlar “emniyet” ve “güvenlik” kelimelerinin birbirlerinin yerine kullanıldığını (% 73,8), oysa “safety” ve “security” kavramları için Türkçede de farklı kelimeler kullanılması gerektiğini (% 82,7) destekleyen görüşlere sahiptir. Katılanların büyük bir çoğunluğu bu iki kelimenin eşanlamlı olarak birbirlerinin yerine kullanılmasının bir kavram kargaşasına neden olacağını (% 83,4) ve bu durumun da sakıncalı olduğunu (%81,3) düşünmektedir.

Araştırmada “emniyet” ve “güvenlik” kavramlarının risklerin kasıtlı olup olmadığına göre nasıl farklılaştığı ile ilgili görüşleri toplamak için iki kısa örnek olay kullanılmıştır. Çalışanların bu iki örnek olayı dikkate alarak ortaya çıkan sorunun “emniyet” mi yoksa “güvenlik” kavramına mı işaret ettiği ile ilgili görüşleri alınmıştır. Tablo 3’de örnek olaylara ilişkin sorulara verilen cevaplar görülmektedir.

Bu noktada dikkat çeken bir sonuç, bu iki kavram İngilizce havacılık terminolojisi ile ifade edildiklerinde katılanlardan daha fazla bir çoğunluğun ilgili kavramın asıl işaret ettiği durumu daha doğru algılamış olmasıdır.

Tablo 2: Kavram Kargaşasına Yönelik Sonuçlar

Soru No	Soru	Evet %	Hayır %	Fikrim Yok %
7	Sizce Türkçe havacılık terminolojisindeki “ <u>emniyet</u> ” ve “ <u>güvenlik</u> ” kelimeleri <u>eşanlamlı olarak birbirinin yerine kullanılıyorlar mı?</u>	73,8	22,2	4
8	Sizce İngilizce havacılık terminolojisinde birbirlerinden farklı olan “ <u>safety</u> ” ile “ <u>security</u> ” kavramlarına karşılık olarak <u>Türkçe havacılık terminolojisinde de farklı kelimeler kullanılmalı mıdır?</u>	82,7	15,6	1,7
9	Sizce, Türkçe havacılık terminolojisinde “emniyet” ve “güvenlik” kelimelerinin <u>eşanlamlı olarak birbirlerinin yerine kullanılmaları kavram kargaşasına neden olur mu?</u>	83,4	15,9	0,7
10	Türkçe havacılık terminolojisinde “emniyet” ve “güvenlik” kelimelerinin <u>birbirlerinin yerine aynı anlamda kullanılmalarında sizce bir sakınca var mıdır?</u>	81,3	17,3	1,3

Tablo 3: Emniyet ve Güvenlik Kavramlarına İlişkin Farklar

<i>Örnek Olay 1: Bir uçağı kaçırmak isteyen teröristler alınan tüm önlemlere rağmen uçağı binmeyi başarır ve uçağı kaçırlar.</i>				
S. No	Soru	SEÇENEKLER / ORANLAR		
1	Sizce bu duruma neden olan olaylar <u>Türkçe Havacılık Terminolojisi</u> ’nde nasıl ifade edilebilir?	“ <u>Havacılık güvenliği</u> ” önlemleri delinmiştir.	“ <u>Havacılık emniyeti</u> ” önlemleri delinmiştir.	Fikrim Yok.
		% 79,7	% 19,6	% 0,7
2	Sizce bu duruma neden olan olaylar, <u>İngilizce Havacılık Terminolojisinde</u> nasıl ifade edilebilir?	Alınan “ <u>safety</u> ” önlemleri delinmiştir.	Alınan “ <u>security</u> ” önlemleri delinmiştir.	Fikrim Yok.
		% 9,6	% 89,7	% 0,7
<i>Örnek Olay 2: Bir uçak havalandıktan hemen sonra 1 numaralı motoru durmuş ve uçak ani bir biçimde irtifa kaybetmeye başlamıştır.</i>				
S. No	Soru	SEÇENEKLER		
3	Sizce sonuçta ortaya çıkan durum düşünüldüğünde, <u>Türkçe Havacılık Terminolojisi</u> açısından aşağıdakilerden hangisi doğrudur?	“ <u>Uçuş emniyeti</u> ” tehlikeye girmiştir.	“ <u>Uçuş güvenliği</u> ” tehlikeye girmiştir.	Fikrim Yok.
		% 78,4	% 21,3	% 0,3
4	Sizce sonuçta ortaya çıkan durum düşünüldüğünde, <u>İngilizce Havacılık Terminolojisi</u> açısından aşağıdakilerden hangisi doğrudur?	“ <u>Security</u> ” tehlikeye girmiştir.	“ <u>Safety</u> ” tehlikeye girmiştir.	Fikrim Yok.
		% 8,3	% 91,0	% 0,7

Tablo 4: Safety ve Security Kavramlarının Karşılıkları

S. No	Soru	Emniyet %	Güvenlik %	Diğer %	Boş %
5	İngilizce havacılık terminolojisinde kullanılan “ <u>safety</u> ” kavramının, sizce <u>Türkçe Havacılık Terminolojisindeki karşılığı nedir?</u>	83,7	14,3	0,3	1,7
6	İngilizce havacılık terminolojisinde kullanılan “ <u>security</u> ” kavramının, sizce <u>Türkçe Havacılık Terminolojisindeki karşılığı nedir?</u>	14,0	85,0	0	1,0

Örneğin Örnek Olay 1’de verilen duruma göre “güvenlik-security” önlemleri delindiği için uçak kaçırılmıştır. Bu riskin ortaya çıkmasında bir kasıt söz konusudur. Örnek Olay 1’e ilişkin durum Türkçe ifade edildiğinde (Soru-1’de) “**havacılık güvenliği** önlemleri delinmiştir” diyenlerin oranı % 79,7 iken aynı durum İngilizce ifade edilirken (Soru-2’de) “alman **security** önlemleri delinmiştir” diyenlerin oranı % 89,7’ye çıkmaktadır.

Örnek Olay 2’de de aynı sonuç görülmektedir. Motorlardan birisi durduğu için uçakta emniyet sorunu yaşanmaktadır. Bu durum Türkçe ifade edildiğinde (Soru-3’de) “**uçuş emniyeti** tehlikeye girmiştir” diyenlerin oranı % 78,4 iken, aynı durum İngilizce ifade edildiğinde (Soru-4’de) “**safety** tehlikeye girmiştir” diyenlerin oranı % 91’e çıkmaktadır. Bu sonuçlar Türkçe Havacılık Terminolojisinde “emniyet” ve “güvenlik” kavramlarının işaret ettiği durumların karıştırıldığını desteklemektedir. İngilizce Havacılık Terminolojisindeki “safety” ve “security” kavramlarının işaret ettiği durumlar çok büyük bir çoğunlukla (% 89,7 ve % 91) beklendiği gibi çıkmıştır.

Veri toplama aracında açık uçlu sorular sorularak (5 ve 6. sorular) çalışanların İngilizce Havacılık Terminolojisinde kullanılan “safety” ve “security” kavramlarının Türkçe Havacılık Terminolojisindeki karşılıkları ile ilgili görüşleri alınmıştır. Elde edilen sonuçlara göre büyük bir çoğunluk “safety” için (% 83,7) emniyet ve “security” için (% 85,0) güvenlik kelimelerinin uygun olduğunu düşünmektedir. Tablo 4’de açık uçlu sorulara verilen cevaplar görülmektedir.

Elde edilen bulgularda dikkat çeken diğer bir nokta daha yaşlı ve uzun süredir havacılık sektöründe çalışan katılımcıların “safety” için **emniyet** ve “security” için **güvenlik** kelimelerini önerme oranları daha genç ve daha az süredir çalışan katılımcıların oranından daha fazladır. Bulgulardan elde edilen çapraz tablolar aşağıda görülmektedir.

Soru-5’de “safety” kavramı için “emniyet” kelimesini önerenlerin oranı 36 yaş altındakilerde % 79,7, diğer yandan 36 yaş üzerindeki oranı ise % 91,2’dir. Soru-6’da “security” kavramı için “güvenlik” kelimesini önerenlerin oranı 36 yaş altındakilerde % 81,8 buna karşın 36 yaş üzerindeki oranı ise % 91,2’dir.

“Safety” kavramının havacılık terminolojisine motorlu uçakların kullanılmaya başlamasıyla birlikte girdiği düşünülmektedir. Motorlu uçakların Türkiye’de kullanılmaya başlanması ise aynı yıllara rastlamaktadır. Bu sürecin hemen başında (1900’lü yılların başlarında) “safety” kelimesinin işaret ettiği kavrama daha yakın bir anlamı olan “emniyet” kelimesinin Türkçe Havacılık Terminolojisine girdiği düşünülmektedir. Bu nedenle, sektörde daha uzun süredir çalışan ve daha yaşlı olan çalışanların “safety” kavramı için “emniyet” kelimesini kullandığı düşünülebilir.

Buna karşın, “safety” kavramı için “güvenlik” kelimesinin tercih edilmesinin yakın geçmişte ortaya çıktığı düşünülmektedir. Daha genç olan ve daha kısa süredir havacılık sektöründe çalışanların “safety” kavramı için Türkçe bir kelime olan “güvenlik” kelimesini tercih etme olasılıklarının daha fazla olduğu düşünülmektedir.

Tablo 5: Yaş ve Çalışma Süresine Göre Safety İçin Öneriler

Soru-5	Soru-13					Soru-5	Soru-14				
	Yaş				Toplam		Çalışma Süresi				Toplam
	<36		>36				<15 yıl		>15 Yıl		
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans		%	Frekans	%		
Eksik Veri	4		1		5	Eksik Veri	5		3		8
Emniyet	158	79,7	94	91,2	252	Emniyet	201	81,7	48	92,3	249
Güvenlik	35	17,6	8	7,7	43	Güvenlik	39	15,8	4	7,6	43
Koruma	1				1	Koruma	1				1
Toplam	198		103		301	Toplam	246		55		301

Tablo 6: Yaş ve Çalışma Süresine Göre Security İçin Öneriler

Soru-6	Soru-13					Soru-6	Soru-14				
	Yaş				Toplam		Çalışma Süresi				Toplam
	<36		>36				<15 yıl		>15 Yıl		
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans		%	Frekans	%		
Eksik Veri	1		2		3	Eksik Veri	2		1		3
Emniyet	35	17,6	7	6,7	42	Emniyet	39	15,8	3	5,7	42
Güvenlik	162	81,8	94	91,2	256	Güvenlik	205	83,3	48	92,3	253
Koruma	0		0		0	Koruma	0		0		0
Toplam	198		103		301	Toplam	246		52		298

SONUÇ ve ÖNERİLER

İngilizce alan yazındaki “safety” ve “security” kelimelerinin işaret ettiği kavramlar birbirlerinden farklı kavramlardır. Buna karşın, Türkçe ve diğer bazı dillerde bu iki kavram için tek bir kelime kullanıldığı görülmektedir. Bu durum önemli bir anlam kargaşası yaratmaktadır. “Safety” (emniyet) kavramının sivil havacılık sistemleri için son derece önemli bir kavram olması nedeniyle söz konusu anlam kargaşasının çözülmesi de aynı derecede önemlidir.

“Havacılık emniyeti” kısaca, sivil havacılık faaliyetleri kapsamında tüm potansiyel riskleri tanımlamak ve bunları kabul edilebilir seviyelere indirebilmek amacıyla yapılan faaliyetleri kapsamaktadır. Bu faaliyetler; insanların, sivil havacılık sistemindeki altyapının ve hava araçlarının emniyetini sağlamaya çalışır.

Diğer yandan “havacılık güvenliği”; insanların, sivil havacılık sistemindeki alt yapının ve hava araçlarının sabotaj ve terörist saldırılar gibi suç unsuru taşıyan ve kasıtlı olarak yaratılacak risklere karşı korunması ile ilgili faaliyetleri kapsamaktadır.

“Havacılık güvenliği” kapsamında yürütülen faaliyetler aynı zamanda havacılık emniyetini sağlamanın bir aracı olarak karşımıza çıkar. Çünkü kasıtlı ya da kasıtsız insanların, sivil havacılık sistemindeki altyapının ve hava araçlarının zarar görmesine sebep olabilecek herhangi bir riskin tanımlanması ve bunun kabul edilebilir seviyelere indirilmesi çok daha genel bir kavram olan “havacılık emniyeti” kapsamına girmektedir. Bununla birlikte, genellikle sivil havacılık alanında tanımlanan riskler kasıtlı ya da kasıtsız olmalarına göre sınıflandırılmakta ve kasıtsız riskler “emniyet”, kasıtlı riskler ise “güvenlik” kapsamına alınmaktadır. Çünkü bu risklerin yönetilmesindeki ortak amaç emniyeti sağlamak olmasına karşın, bu amaca ulaşılmasında kullanılacak yöntem ve kaynaklar farklıdır.

İngilizce’de “safety” kelimesi ile ifade edilen kavram için Türkçe’de zaman zaman “emniyet” zaman zaman “güvenlik” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. İngilizce’de “security” kelimesi ile ifade edilen kavram için Türkçe’de artık güvenlik kelimesi yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Yukarıda da açıklandığı gibi, sözü edilen anlam kargaşasının ortadan kaldırılması amacıyla bu iki kavram için farklı kelimeler kullanılması, tanımlarının net bir biçimde yapılması ve kavram sınırlarının çizilmesi gerekmektedir.

Havacılık faaliyetlerinin gelişimi hava taşımacılığında motorlu uçakların devreye girdiği 1900’lü yılların başlarına rastlamaktadır (Gerede 2002, s.46-47). Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye’deki sivil havacılık faaliyetleri de, tüm dünya ile birlikte, bu yıllarda başlamıştır. Büyük bir olasılıkla bu nedenle,

“güvenlik” kelimesine göre daha eski bir kelime olan “emniyet” havacılığın ilk yıllarında “safety” kelimesi ile benzer bir anlamda Türk Havacılık Terminolojisine girmiş ve bu şekilde yerleşmiştir.

Sivil havacılığın ilk yıllarında insanları ve sistemdeki diğer unsurları tehlikeye atmak amacıyla hava araçlarına karşı yapılan herhangi bir sabotaj, saldırı ve terörist olaya rastlanmamaktadır. Bu nedenle “security” kavramının dünya genelinde sivil havacılık terminolojisine girmesi safety kavramından daha sonra gerçekleşmiştir. Gerçekte eski ve Arapça olan “emniyet” kelimesi yerine “güvenlik” kelimesinin kullanılması da daha sonraki yıllara rastlamakta ve bu kelime daha çok “security” kelimesinin karşılığını çağrıştırmaktadır.

Bu açıklamalar ışığı altında, Türkçe’ye ve havacılık terminolojisine yerleşmiş bir kelime olduğu düşünülerek ve ilk yıllardaki kullanımına uygun olarak “safety” için emniyet kelimesinin kullanılması daha uygun olacaktır. Diğer yandan, “güvenlik” kelimesinin “security” kelimesinin işaret ettiği kavramları ifade edebilmek amacıyla kullanılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir. Bu sayede araştırmaya temel oluşturan anlam kargaşası da önlenmiş olacaktır. Türk Sivil Havacılık Sektöründe çalışanlar arasında yapılan araştırma da bu sonuç ve önerileri desteklemektedir.

Sözü edilen anlam kargaşasının önlenmesi için Türkiye’deki sivil havacılık otoritesi olan Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü’nün gerekli önlemleri alması gerekmektedir. Öncelikle sivil havacılık sisteminde emniyeti sağlamak amacıyla oluşturulan düzenlemelerdeki kargaşa düzeltilmelidir. Eğer “safety” için “emniyet”, “security” için “güvenlik” kelimeleri kullanılacaksa tüm Türk Sivil Havacılık Mevzuatı gözden geçirilmeli ve aynı kavram için farklı kelimelerin kullanıldığı metinler yenilenmelidir. Ayrıca tüm Türk Sivil Havacılık Mevzuatı’nda geçen önemli kavramların açıklandığı bir “tanımlar” bölümünün oluşturulmasında fayda vardır. Bu bölümde “emniyet” ve “güvenlik” kavramları tanımlanır ve kapsamları belirlenerek sınırları çizilmiş olur. Söz konusu tanımların oluşturulması sırasında sektördeki çalışanların, ilgili konu uzmanlarının ve Üniversitelerdeki akademisyenlerinin görüşlerinin alınması son derece yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

ABD Ulaştırma Bakanlığı Federal Transit Administration, (1994), **Transit System Security Program Planning Guide**, http://transit-safety.volpe.dot.gov/training/EPSSeminarReg/CD /documents/toolkit/FTA_94_1.pdf, FTA-

- MA-90-7001-94-1 DOT-VNTSC-FTA-94-1, Erişim 17 Temmuz 2003.
- Button Kenneth ve Samantha Taylor, (2000), “*International Air Transportation and Economic Development*”, **Journal of Air Transport Management**, Vol:6, No:4, s.209-222.
- Cambridge University, (1995), **Cambridge International Dictionary of English**, New York, Cambridge University Press.
- Devellioğlu Ferit, (2001), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Yayına hazırlayan Aydın Sami Güneyçal, 18. basım.
- Gerede Ender, (2002), “Havayolu Taşımacılığında Küreselleşme ve Havayolu İşbirlikleri THY AO’da Bir Uygulama”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gerede Ender, (2003), “*Türk Sivil Havacılık Sisteminin Sorunları*”. **78. Yılda Türk Hava Kurumu ve Türk Havacılığının Geleceği** adlı Panel’de sunulan bildiri, Ankara, s.19-39.
- Global Aviation Information Network-Aviation Operator Safety Practices Working Group, (2002), “*Operator’s Flight Safety Handbook*”, **Flight Safety Digest**, Vol:21, No:5-6, s.1-100.
- Helmreich Robert L. ve Ashleigh C. Merritt, (2001), **Culture at Work in Aviation and Medicine: National, Organizational and Professional Influences**, Brookfield, Ashgate Publishing.
- ICAO, (1997), **Annex-17 to the Convention on International Civil Aviation: International Standards and Recommended Practices Security Safeguarding International Civil Aviation Against Acts of Unlawful Interference**, Montreal, ICAO, 6. Basım.
- ICAO, (2000), **Uluslararası Sivil Havacılık Anlaşması**, Montreal, ICAO, 8. Basım.
- International Atomic Energy Agency, (2003), “*Safety Glossary Terminology Used in Nuclear, Radiation, Radioactive Waste And Transport Safety*”, <http://www.iaea.or.at/ns/CoordiNet/safetypubs/iaeglossary/glossarypics/glossarybottom.htm>, Erişim 17 Temmuz 2003.
- Olgun İbrahim ve Drağın Cemşit, (1984), **Farsça-Türkçe Sözlük**, Ankara, Elhan Kitabevi.
- Janic Milan, (2000), “*An Assessment of Risk and Safety in Civil Aviation*”, **Journal of Air Transport Management**, Vol:6, No:1, s.43-50.
- Kabaağaç, Sina ve Alova Erdal, (1995), **Latince/Türkçe Sözlük**, İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- Merriam Webster, <http://www.m-w.com/cgi-bin/dictionary>, Erişim 3 Eylül 2003.
- Naci, Muallim (1317), **Kamus-ı Turki**, İstanbul, Çağrı Yayınları, Dersaadet İkdam Matbaası,
- Naci, Muallim, **Lügat-ı Naci**, İstanbul, Çağrı Yayınları, Geveze Gazetesi Sahibi İmtiyazı ve Asır Matbaası Kütüphane ve Müzellidhanesi Sahibi Kırkor.
- O’Connor William E., (1995), **An Introduction to Airline Economics**, Westport, Praeger, Beşinci basım.
- Oum Tae H. ve Yu Chunyan (1998), **Winning Airlines: Productivity and Cost Competitiveness of the World’s Major Airlines**, Boston, Kluwer Academic Publishers.
- Quilty Stephen (2002), “*NATO-RTO Destekli Havacılık Semineri*”, Yayınlanmamış seminer notları.
- Redhouse Sir James W., (1890), **A Turkish and English Lexicon Shewing in English the Significations of the Turkish Terms**, İstanbul.
- Ruitenber Bert, (2002), “*Increasing Both Safety and Capacity: Positioning the Controller Between a Rock and a Hard Place*”, **The Controller**, Vol:41, No:1.
- Seydi Ali, (1330), **Kamus-ı Osmani**, Darulhilafet’ül-aliyye Matbaa ve Kütüphane-i Cihan.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, (2001), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Havayolu Ulaştırması Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, DPT:2584- ÖİK:596.
- The American Heritage Dictionary of the English Language**, (2000), <http://www.bartleby.com/61/64/S0016400.html>, Erişim 5 Eylül 2003, Dördüncü basım.